

Комунальний заклад Сумської обласної ради
«Путивльський педагогічний фаховий коледж імені С. В. Руднева»

ПРОГРАМА
вступного випробування
у формі індивідуальної усної співбесіди
з української мови
для здобуття освітньо-професійного ступеня
«фаховий молодший бакалавр»
на основі базової середньої освіти
для спеціальностей
012 Дошкільна освіта
013 Початкова освіта

Розглянуто і затверджено
на засіданні циклової комісії гуманітарних
дисциплін (українська мова і література)
Протокол № 8 від «06» квітня 2023 р.
Голова ЦК _____ Тетяна БАБІЙ

Путивль-2023

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У час становлення Української держави та розвитку національної освіти вивчення української мови в закладах фахової передвищої освіти спрямоване на створення належних умов для вдосконалення освітнього процесу, його ефективності й результативності, забезпечення можливості постійного самовдосконалення й самореалізації особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як вищої цінності нації.

Метою вивчення української мови є розвиток пізнавального інтересу до державної мови загалом, системне повторення, узагальнення набутих у закладах базової загальної середньої освіти здобувачами знань про мову і мовлення, розвиток мовних і мовленнєвих компетентностей, готовності використовувати засоби мови й мовлення з метою одержання і передачі інформації зокрема:

- закріпити й розширити знання про українську мову (її лексичний склад та граматичну систему) як основу для формування мовних і мовленнєвих умінь та навичок;
- сприяти збагаченню словникового запасу, розвитку та вдосконаленню граматичної будови мовлення;
- забезпечувати засвоєння орфоепічних і граматичних норм української літературної мови, виправдано користуватися засобами мови в різних ситуаціях;
- удосконалювати орфографічні та пунктуаційні навички.

Програма підготовки абітурієнтів до співбесіди передбачає повторення таких розділів: «Фонетика. Графіка», «Орфографія», «Лексикологія. Фразеологія», «Будова слова. Словотвір», «Морфологія», «Синтаксис. Пунктуація».

Крім цього, абітурієнти повинні вміти виконати **мовний розбір**: синтаксичний розбір речення (визначення головних і другорядних членів речення, типів підрядного зв'язку у словосполученнях); фонетичний розбір слова; морфологічний розбір слова (як частини мови); морфемний розбір слова (за будовою); орфографічний розбір.

Співбесіда проводиться у формі усного опитування, розробленого відповідно до чинних програм з української мови для 5–9 класів закладів базової загальної середньої освіти.

На складання співбесіди з української мови для абітурієнтів передбачено до 20 хвилин.

Для проведення співбесіди укладено перелік питань для усного опитування.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Фонетика. Графіка

Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінки й глухі.
Уподібнення приголосних звуків. Спрощення в групах приголосних.
Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків.
Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв. Звукове значення букв *я, ю, є, ї, щ*.

Орфографія

Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні *[e], [u], [o]* в коренях слів.

Сполучення *йо,ьо*. Правила вживання м'якого знака.

Правила вживання апострофа.

Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних і збігу однакових приголосних звуків.

Правопис префіксів і суфіксів.

Правопис великої літери. Лапки у власних назвах.

Написання слів іншомовного походження.

Написання складних слів разом і через дефіс. Правопис складноскорочених слів.

Правопис *н* та *nn* у прикметниках і дієприкметниках.

Не з різними частинами мови.

Написання окремо (сполучень прислівникового типу), разом і через дефіс (прислівників, службових частин мови, вигуків).

Будова слова. Словотвір

Основа слова й закінчення. Значущі частини слова: корінь, префікс, суфікс, закінчення.

Основні способи словотворення в українській мові: префіксальний, префіксально-суфіксальний, суфіксальний, безсуфіксальний, складання слів або основ, перехід з однієї частини мови в іншу.

Зміна приголосних при творенні слів: іменників з суфіксом *-ин(а)* від прикметників на *-ський, -цький, -зький*, прикметників на *-ський, -цький, -зький*, іменників на *-тво, -цтво, -ство*.

Лексикологія. Фразеологія

Лексичне значення слова. Багатозначні й однозначні слова.

Пряме та переносне значення слова.

Омоніми. Синоніми. Антоніми.

Лексика української мови за походженням. Власне українська лексика. Лексичні запозичення з інших мов.

Загальновживані слова. Професійна, діалектна, розмовна лексика. Терміни.

Застарілі й нові слова (неологізми).

Фразеологізми. Приказки, прислів'я, афоризми.

Морфологія

Іменник

Іменник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Іменники власні та загальні, істоти й неістоти.

Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Іменники спільного роду.

Число іменників. Іменники, що мають лише форму однини або лише форму множини.

Відмінки іменників.

Відміни іменників: перша, друга, третя, четверта.

Поділ іменників першої та другої відмін на групи.

Закінчення *-а(-я)*, *-у(-ю)* іменників чоловічого роду у формі родового відмінка однини.

Форми орудного відмінка іменників жіночого роду третьої відміни.

Невідмінювані іменники в українській мові. Рід невідмінюваних іменників.

Творення й відмінювання чоловічих і жіночих імен по батькові.

Прикметник

Прикметник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Розряди прикметників за значенням: якісні, відносні та присвійні. Явища переходу прикметників з одного розряду в інший.

Якісні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників: вищий і найвищий, способи їхнього творення (проста й складена форми).

Особливості відмінювання прикметників (тверда й м'яка групи).

Числівник

Числівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Розряди числівників за значенням: кількісні (на позначення цілих чисел, дробові, збірні) й порядкові.

Групи числівників за будовою: прості й складені.

Типи відмінювання кількісних числівників:

1) *один, одна*;

2) *два, три, чотири*;

3) *від п'яти до двадцяти, тридцять, п'ятдесят ... вісімдесят*;

4) *сорок, дев'яносто, сто*;

5) *двісті – дев'ятсот*;

Порядкові числівники, особливості їхнього відмінювання.

Займенник

Займенник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні.

Особливості відмінювання займенників різних розрядів.

Творення й правопис неозначених і заперечних займенників.

Дієслово

Дієслово як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Форми дієслова: дієвідмінювані, відмінювані (дієприкметник) і незмінні (інфінітив, дієприслівник, форми на *-но*, *-то*).

Часи дієслова: минулий, теперішній, майбутній.

Способи дієслова: дійсний, умовний, наказовий.

Словозміна дієслів I та II дієвідмін.

Прислівник

Прислівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Розряди прислівників за значенням.

Ступені порівняння прислівників: вищий і найвищий. Зміни приголосних при творенні прислівників вищого та найвищого ступенів.

Написання прислівників разом і через дефіс.

Службові частини мови

Прийменник як службова частина мови. Групи прийменників за походженням: непохідні (первинні) й похідні (вторинні, утворені від інших слів).

Групи прийменників за будовою: прості, складні й складені.

Сполучник як службова частина мови. Групи сполучників за значенням і синтаксичною роллю: сурядні (єднальні, протиставні, розділові) й підрядні (часові, причинові, умовні, способу дії, мети, допустові, порівняльні, з'ясувальні, наслідкові).

Групи сполучників за вживанням (одиничні, парні, повторювані) та за будовою (прості, складні, складені).

Частка як службова частина мови. Групи часток за значенням і вживанням: формотворчі, словотворчі, модальні.

Вигук

Вигук як частина мови. Групи вигуків за походженням: непохідні й похідні.

Синтаксис. Пунктуація

Словосполучення

Словосполучення. Головне й залежне слово в словосполученні.

Типи словосполучень за морфологічним вираженням головного слова.

Речення

Речення як основна синтаксична одиниця. Граматична основа речення.

Порядок слів у реченні.

Види речень у сучасній українській мові:

- за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні);
- за емоційним забарвленням (окличні й неокличні);
- за будовою (прості й складні);
- за складом граматичної основи (двоскладні й односкладні);
- за наявністю чи відсутністю другорядних членів (непоширені й поширені);

- за наявністю необхідних членів речення (повні й неповні);
- за наявністю чи відсутністю засобів ускладнення (однорідних членів реченням, вставних слів, словосполучень, речень, відокремлених членів речення, звертання).

Просте двоскладне речення

Підмет і присудок як головні члени двоскладного речення.

Типи присудків: простий і складений (іменний і дієслівний). Способи їхнього вираження.

Означення узгоджене й неузгоджене.

Прикладка як різновид означення.

Додаток.

Типи обставин за значенням.

Просте односкладне речення

Типи односкладних речень за способом вираження та значенням головного члена: односкладні речення з членом у формі присудка (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові) та односкладні речення з головним членом у формі підмета (називні).

Просте ускладнене речення

Речення з однорідними членами. Узагальнювальні слова в реченнях з однорідними членами. Розділові знаки при однорідних членах речення.

Речення зі звертанням. Звертання непоширені й поширені.

Речення зі вставними словами, словосполученнями, реченнями, їхні значення.

Відокремлені означення, прикладки (непоширені й поширені).

Відокремлені додатки, обставини.

Відокремлені уточнювальні члени речення.

Складне речення

Ознаки складного речення. Засоби зв'язку частин складного речення:

- 1) інтонація й сполучники або сполучні слова;
- 2) інтонація.

Типи складних речень за способом зв'язку їхніх частин: сполучникові й безсполучникові. Сурядний і підрядний зв'язок між частинами складного речення.

Розділові знаки в складному реченні.

Складносурядне речення

Єднальні, протиставні та розділові сполучники в складносурядному реченні. Сміслові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Складнопідрядне речення

Складнопідрядне речення, його будова. Головне й підрядне речення.

Підрядні сполучники й сполучні слова як засоби зв'язку в складнопідрядному реченні.

Основні види підрядних речень: означальні, з'ясувальні, обставинні (місця, часу, способу дії та ступеня, порівняльні, причини, наслідкові, мети, умовні, допустові).

Складнопідрядні речення з кількома підрядними, їхні типи за характером зв'язку частинами:

- 1) складнопідрядні речення з послідовною підрядністю;
- 2) складнопідрядні речення з однорідною супідрядністю;
- 3) складнопідрядні речення з неоднорідною супідрядністю.

Безсполучникове складне речення

Типи безсполучникових складних речень за характером смислових відношень між складовими частинами-реченнями:

- 1) з однорідними частинами-реченнями (рівноправними);
- 2) з неоднорідними частинами (пояснюваною і пояснювальною).

Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

Складні речення з різними видами зв'язку

Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.

Способи відтворення чужого мовлення

Пряма й непряма мова. Речення з прямою мовою. Слова автора. Розділові знаки в реченнях з прямою мовою.

Заміна прямої мови непрямою.

Цитата як різновид прямої мови.

Діалог.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ АБІТУРІЄНТІВ ПІД ЧАС СПІВБЕСІДИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

При оцінюванні відповіді потрібно керуватись такими критеріями:

1. Повнота і правильність відповіді.

2. Ступінь усвідомлення, розуміння вивченого.

3. Мовленнєве оформлення відповіді. Відповідь повинна бути зв'язним, логічно послідовним повідомленням на певну тему, виявляти вміння застосовувати визначення, правила до конкретних випадків.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання
І. Початковий	100	Абітурієнт (абітурієнтка) відтворює матеріал на елементарному рівні, називаючи окремий мовний факт або явище.
	105	Абітурієнт (абітурієнтка) розуміє навчальний матеріал на елементарному рівні його засвоєння, відтворює якийсь фрагмент окремим реченням, наводить елементарні приклади мовних об'єктів та їхні окремі ознаки.
	110	Абітурієнт (абітурієнтка) сприймає навчальний матеріал, дає відповідь у вигляді висловлювання, відтворює окремі факти, фрагментарно характеризує окремі ознаки мовних об'єктів і явищ; відповідає на

		запитання, що потребують однослівної відповіді.
II. Середній	120	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом на початковому рівні його засвоєння, відтворює незначну його частину, дає визначення окремих мовних понять і явищ, дає їм неповну характеристику; у відповідях може допускати помилки.
	130	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом та окремими навичками аналізу, відтворює основний зміст навчального матеріалу, відповідаючи на запитання; характеризує загальні ознаки мовних об'єктів і явищ; дає визначення окремих понять; наводить приклади, що ґрунтуються на матеріалі курсу, у відповідях допускає помилки.
	140	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом, самотійно, але неповно відтворює навчальний матеріал, частково дотримується логіки його викладу; відповідає на окремі запитання; загалом правильно вживає терміни; характеризує будову та функції окремих мовних об'єктів за планом; у відповідях допускає помилки.
III. Достатній	150	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом і навичками аналізу, наводить окремі власні приклади на підтвердження певних суджень, самотійно відтворює більшу частину навчального матеріалу, застосовуючи необхідну термінологію; розкриває суть мовних понять; характеризує основні правила української мови, допускаючи у відповідях неточності.
	160	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом, навичками текстуального аналізу; під керівництвом екзаменатора виправляє допущені помилки й добирає аргументи на підтвердження висловленого судження або висновку, самотійно відтворює навчальний матеріал; відповідає на поставлені запитання, допускаючи у відповідях неточності; порівнює мовні об'єкти, явища, установлює відмінності між ними; виправляє допущені помилки.
	170	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу, систематизує та узагальнює набуті знання, самотійно виправляє допущені помилки, добирає переконливі аргументи на підтвердження власного судження, вільно відтворює навчальний матеріал та відповідає на поставлені запитання; за допомогою викладача встановлює причинно-наслідкові зв'язки; дає порівняльну характеристику мовним об'єктам і явищам.

IV. Високий	180	Абітурієнт (абітурієнтка) володіє матеріалом та навичками комплексного аналізу, самостійно оцінює окремі явища, знаходить і виправляє допущені помилки, працює з різними джерелами інформації, системно відтворює навчальний матеріал у межах програми; дає повні, змістовні відповіді на поставлені запитання; розкриває суть мовних явищ, процесів; аналізує, систематизує, узагальнює, встановлює причинно-наслідкові зв'язки; використовує знання в нестандартних ситуаціях.
	190	Абітурієнт (абітурієнтка) на високому рівні володіє матеріалом, уміннями і навичками аналізу, висловлює свої думки, самостійно оцінює різноманітні явища, логічно та усвідомлено відтворює навчальний матеріал у межах програми; обґрунтовано відповідає на запитання; самостійно аналізує і розкриває закономірності і правила української мови; наводить приклади, що ґрунтуються на власних спостереженнях; оцінює мовні явища, закони; виявляє і обґрунтовує причинно-наслідкові зв'язки; аргументовано використовує знання в нестандартних ситуаціях.
	200	Абітурієнт (абітурієнтка) вільно володіє матеріалом та навичками аналізу, виявляє особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь на нестандартні ситуації, виявляє міцні й глибокі знання з української мови; вільно відповідає на ускладнені запитання, з використанням міжпредметних зв'язків; самостійно характеризує мовні явища і процеси, виявляє особисту позицію щодо них; уміє виокремити проблему і визначити шляхи її розв'язання.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СПІВБЕСІДИ

Співбесіда з української мови проводиться в усній формі (опитування без попередньої підготовки).

Співбесіда проводиться відповідно до графіку вступних іспитів.

Завдання для проведення співбесіди укладають викладачі кафедри української мови та літератури, затверджує голова приймальної комісії.

Запропоновані завдання дозволяють об'єктивно оцінити рівень володіння абітурієнтами теоретичним та практичним матеріалом. Час співбесіди розраховано на 20 хвилин.

Використання абітурієнтами допоміжних джерел (словників, довідників, підручників тощо) не допускається.

ПИТАННЯ ДЛЯ УСНОЇ СПІВБЕСІДИ

Українська мова

(слова, словосполучення, речення подано для прикладу, на співбесіді будуть аналогічні завдання)

1. Охарактеризуйте звуки в словах *екзамен, сміються, щедрість, джерельце*. Визначте наголос у цих словах. Поділіть слова на склади. Які уподібнення звуків спостерігаються в наведених словах?
2. Розташуйте слова за алфавітом *маяк, тьмянний, людський, з'юрмитися, віньєтка, лє, щирість, пір'їна*. Охарактеризуйте звукове значення букв *я, ю, є, ї, щ* в цих словах.
3. Прокоментуйте правопис слів *с..омий, ремін..чик, яблун..ці, волин..с..кий, дивуєт..ся, цв..яшок, зв..язок, краков..як, р..ясний, об..єднати*. Назвіть правила вживання м'якого знака, апострофа.
4. Прокоментуйте правопис слів *правосуд..я, спорт..овари, туман..ий, написан..ий, милосерд..я, від..дати, пам'ят..ю, спросон..я*. Назвіть правила написання подвоєних букв.
5. Прокоментуйте правопис слів *(с/з)корочення, (с/з)шитий, ро(с/з)повісти, пр(е/и)мудрість, пр(е/и)красний, пр(е/и)міський, пр(е/и)солений, пр(е/и)вражій*. Назвіть правила правопису префіксів.
6. Прокоментуйте правопис слів *мікро/схема, п'яти/метровий, інженер/електрик, мовно/літературний, північно/український, жовто/гарячий, багато/людний, синьо/окий*. Назвіть правила написання складних слів разом і через дефіс.
7. Виділіть основу слова й закінчення в словах *зрозумілий, зрозуміти, веснянка, навесні, одягнений, одягнувши*. Доберіть спільнокореневі слова до слів *мова, світло*. Розберіть за будовою слово *прикарпатський*.
8. Складіть словосполучення так, щоб слова *гострий, кришталевий, танцюють* уживалися або в прямому, або в переносному значенні. Доберіть синоніми до слів *мужній, думати*. Доберіть українські відповідники до слів *спектакль, конкурс, тріумф, процент*.
9. Поясніть значення фразеологізмів *розбити глека, ахіллесова п'ята, вивести на чисту воду, хоч голки збирай*. Назвіть джерела походження фразеологізмів. Наведіть приклади приказок, які характеризують характер чи звички людини.
10. Назвіть ознаки іменників (власні та загальні іменники, істоти й неістоти, конкретні й абстрактні назви) в поданих реченнях: *Йду навпростець сіножаттю до Бугу, де павутиння вересень пряде (А М'ястківський). Разом з розповіддю в душу вливалось щось хороше, тепле (О. Довженко). Людина має глибше розуміти, що таке ліс, берегти, цінувати зеленого друга (Л. Дмитерко).*
11. Визначте рід іменників *метро, суддя, путь, каченя, кенгуру, собака, Тернопіль, герой, замазура, ГЕС*. Визначте відмінок іменників в поданих реченнях: *На темних водах табуном гігантських качурів стояли непорушні окаті пароплави, купаючи свої черева в густій воді (І. Микитенко). За її неземною красою Одридають в кущах солов'ї (В. Симоненко).*

12. Утворіть імена по батькові від поданих сполучень слів: *Марія (Петро), Арсен (Геннадій), Микита (Григорій), Олексій (Сава), Ірина (Матвій), Світлана (Микола), Олег (Ілля), Надія (Євгеній)*. Поставте утворені словосполучення у формі кличного відмінка, з кількома (на вибір) складіть речення.

13. Зробіть морфологічний розбір виділених іменників: *Стежина до маминої хати петляє через город* (В. Скуратівський).

14. Визначте розряди (якісні, відносні та присвійні), рід та відмінок прикметників в поданих реченнях: *Марко має насолоду навіть од цвіту скромних братків, які прихопили на свої тендітні пелюстки кольори осіннього сонця і весняного неба* (М. Стельмах). *Відвідувачка із сином розглядає дитячі видання на стендах книжкового ярмарку Форуму видавців у Львові* (З журналу).

15. Утворіть форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників *м'який, щедрий, низький, великий, гострий, високий*. Які якісні прикметники не утворюють форм ступенів порівняння?

16. Зробіть морфологічний розбір виділених прикметників: *Легідний материн* наспів засівав дитячу душу любов'ю до людей, до природи, до усього живого (В. Скуратівський).

17. Замініть числові вирази словами, визначте відмінок названих числівників. *До 25 додати 14. Студенти зустрілися з 24 делегатами зборів. Студентські квитки вручено 268 першокурсникам. Провідміняйте числівник 47.*

18. Зробіть морфологічний розбір виділених числівників: *Ти щаслива і вродлива, будеш жити сімдесят років, будеш мати двадцятєро дітей кучерявих* (І. Нечуй-Левицький).

19. Визначте розряд займенників за значенням (особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, питальні, відносні, неозначені, заперечні) та їхню синтаксичну функцію в реченнях: *Шоу допомагає змодельовати світ у такий спосіб, щоб його сприймали за достеменний, а він був би реальнішим за саму реальність* (З журналу). *Ми тоді ще були дітьми і, може, не одразу розуміли всю велич першої науки першого свого вчителя* (В. Кучер).

20. Зробіть морфологічний розбір виділених займенників: *Ночі ті, та гітара й жоржини, може, сняться тепер і тобі...* (В. Сосюра).

21. Визначте час і вид дієслів у реченнях: *Гаї вигріваються під легідним осіннім сонцем. Палахкотять дерева, неначе вогнескипи. Час від часу набіжить вітер, вдарить тугою хвилею по верховіттях, і тоді враз закружляє в повітрі золтаво-багрянста віхола, зашурхотить падолистами* (За І. Цюпою). Утворіть початкову форму дієслів.

22. Визначте дієвідміну поданих дієслів: *біліти, білити, брати, сідати, здійснитися, вагатися, сповнитися, тьохкати, вечоріти, світати, боротися, висіти*. Складіть речення з дієсловами (на вибір) у формі наказового та умовного способу.

23. Зробіть морфологічний розбір виділених дієслів: *Хто не бачив Володимирської гірки, той по-справжньому ще й не знає краси Києва* (Я. Баш).

24. Утворіть форми дієприкметників та дієприслівників від поданих слів: *сушити, крутити, почорніти, сказати, збільшити, очікувати, осісти, просити, позеленіти, різати, мостити, бити*. Складіть по два речення з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами.

25. Від поданих прикметників утворіть прислівники на -о, -е і запишіть форми вищого й найвищого ступеня: *далекий, гарячий, завзятий, високий*. Складіть речення із співзвучними словами й сполуками: *вгорі / в горі, по-нашому / по нашому*.

26. Прокоментуйте правопис поданих прислівників: *(до) смаку, (на) пам'ять, (на) (про) чуд, (з) нічев'я, (до) побачення, (на) добраніч, пліч (о) пліч, сам (на) сам, (кінець) кінцем, (з) (давніх) давен, коли (не) коли, (не) переливки, (тишком) нишком, (на) скрізь, (на) двоє*. Назвіть правила написання прислівників разом і через дефіс.

27. Зробіть морфологічний розбір виділених прислівників: *Вода світилась різними барвами, вода міняла настрій, де всміхалась по-дитячому щиро, а де стриманіше* (Є. Гуцало).

28. Визначте службові частини в поданих реченнях: *Василь Береговий стоїть біля вікна, задивився на розгойдані дерева, на голубів, що пурхали в голубому потоці, і на тихе небо* (І. Цюпа). *Сьогодні над Харковом зупинились табуни південних хмар і йде справжній тропічний дощ — густий, запашний і надзвичайно теплий* (М. Вороний). *Вже не мовила ні слова віла, лиш махнула білим завивалом* (Леся Українка). Опишіть службову функцію таких частин мови.

29. Прокоментуйте правопис частки *не* зі словами та словосполученнями: *не/вдячний, не/вгамовний, не/абихто, не/простий, а вчений, не/абияк, а ретельно, не/адекватність, не/акуратний, не/андерталець, не/бажаний візит, візит не/бажаний, не/багатослівний, не/вважаючи, не/ставати, не/спромога, він прибіг не/рано, ні, не/рано він прибіг — увечері, не/воля, не/навидіти*. Назвіть правила правопису частки *не*.

30. Зробіть морфологічний розбір виділених прийменників: *Слідом за Куцим вони пройшли поміж скель* (М. Трублаїні). Назвіть прийменники, які пишуться через дефіс.

31. Зробіть морфологічний розбір виділених сполучників: *Дарма що вовк, а добре розсудив, неначе хто навчив, Що іноді з'їси і не доволі, Зате живеш на волі* (Л. Глібов). Наведіть приклади речень із сурядними та підрядними сполучниками.

32. Зробіть морфологічний розбір виділених часток: *Юначе! Хай буде для неї твій сміх, і сльози, і все до загину... Не можна любити народів других, коли ти не любиш Вкраїну...* (В. Сосюра). Назвіть правила написання частки *не* з іншими словами.

33. Зробіть морфологічний розбір виділених вигуків: — *Спасибі*, — *сказала нарешті Улянка. — Я забула, що треба подякувати. Ух, як важко*

тримати язик за зубами! (О. Донченко). Наведіть приклади речень із звуконаслідувальними словами.

34. Визначте головне та залежне слово в поданих словосполученнях: *контрольний диктант, берег озера, ловити рибу, спочити після роботи, далеко за лісом, легке завдання, червоне яблуко, наспівуючи мотиви, цвіт акації, на п'ятому поверсі, наші друзі, домашнє завдання, дати слово, весела вдача, водити за руку, дуже щедрий*. Назвіть, якою частиною мови виражені головні слова.

35. Виділіть словосполучення в поданих реченнях: *Ранок справляв свій тріумф. Його блакитне чоло не затьмарилось сьогодні жодною хмаринкою. Він легко перекинув за обрій ніч і звитяжцем простував назустріч дневі. Тисячі пташиних голосів співали йому урочисті кантати* (Б. Антоненко-Давидович). Назвіть граматичні основи в цих реченнях.

36. Визначте види речень за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні), за емоційним забарвленням (окличні й неокличні), за будовою (прості й складні): *Хай сходить співом горло солов'я в гаю нічному...* (В. Стус). *В синьому промінні впали в трави тіні* (Г. Коваль). *Може, це ти на уламках імперій встала, в неволі народжена пісне?* (В. Швець). *Краплини воску скапували вниз* (Л. Горлач). *Хто ж це біля столу з друзями сидить серед книжок?* (В. Швець). *Пишіть листи і надсилайте вчасно, Коли їх ждуть далекі адресати* (Л. Костенко).

37. Визначте види речень за складом граматичної основи (двоскладні й односкладні), за наявністю чи відсутністю другорядних членів (непоширені й поширені), за наявністю необхідних членів речення (повні й неповні): *Іду садом на край кутка, до провалля, і вже здалеку бачу маленьку білу постать на обніжку. Стебла багрянють* (Гр. Тютюнник). *Блищить од коліс придорожня гладь* (А. Малишко). *Вдень почнете дрімати на ходу* (О. Гончар). *Колосся спіле* (В. Коломієць).

38. Визначте, якими частинами мови виражені головні члени речення: *Я дуже люблю оцю пору року, коли пригріте сонцем повітря пахне прив'ялою травою* (Д. Білоус). *Стави политі медвяним соком* (А. Малишко). *Аркадій Троян – один з найкращих учнів* (О. Копиленко). *І ніхто з них не радів, не співав* (П. Тичина).

39. Визначте члени речення в поданому тексті: *Край шляху, в долині, догорає вогнище. Білий димок, хвилюючись, здіймається догори понад чумацьким табором. Табір ще спить. Степова тиша жадливо підхоплює всі звуки* (М. Коцюбинський). Вкажіть, які другорядні члени речення належать до групи підмета, а які – до групи присудка.

40. Визначте тип односкладних речень (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові, називні): *З одинокої на ціле татарське село кав'ярні дуже добре видно було і море, і сірі піски берега* (М. Коцюбинський). *Мене любили* (М. Стельмах). *Сіяли всю ніч* (О. Гончар). *І пахне житом молодим, і рибним виловом багатим* (А. Малишко). *Дорога. Ранок. Тиша. Довгий яр, весь білою черемхою залитий* (М. Рильський). *Більше роби та менше говори* (Народна творчість).

41. Ускладніть подані речення однорідними або відокремленими членами речення. *Стоїть місяць серед неба. Встало сонце променисте. Тихо вечір зайшов. Степ дримає.* Прокоментуйте вживання розділових знаків в утворених реченнях.

42. Виділіть однорідні члени речення в поданих реченнях: *Він підвів голову і раптом зустрівся поглядом з дівчиною... Рожеві, зелені, голубі, оранжеві, білі кольори заливали світ і п'янили свідомість (О. Чорногуз). Синє море хвилювалось і кипіло на березі піною (М. Коцюбинський). З грубки пахло жаром, пригорілою картопляною скоринкою та гарячим відпаром дереви (Гр. Тютюнник).* Прокоментуйте вживання розділових знаків в цих реченнях.

43. Розставте розділові знаки, прокоментуйте їх: *Там лист осик у вічному танку тремтить і поривається і лине у височінь (М. Рильський). Я учивсь рідних слів не з пожовклих листків не від книжників хитроучених а від темних лісів від квітистих лугов від журливих потоків студених (Б. Лепкий). Зверху почало щось сіятись чи то дощ чи мряка (М. Коцюбинський). Не згинуть думи вікові ні наша мова кришталева (Д. Павличко).*

44. Зробіть синтаксичний розбір простого речення: *Тихий сон стуляє вії, розігнавши давні мрії і втопивши їх в журбі (Г. Чупринка).*

45. Зробіть синтаксичний розбір складносурядного речення: *Або гори Карпати сповиті в синяві мряки, або неприглядні густі проліски синіють здалека (О. Кобилянська).*

46. Зробіть синтаксичний розбір складнопідрядного речення: *Всього кілька днів минуло, як прилетіли лелеки, бузьки, бусли, чорногузи... (Н. Бічуя).*

47. Зробіть синтаксичний розбір багатокomпонентного речення: *На березі й досі лежить довбаний човен, знизу він взявся льодом, а зверху притрушений снігом, а посеред озера плавають дві пари крижнів (М. Стельмах).*

48. Зробіть синтаксичний розбір безсполучникового речення: *Білуватий, туманний світанок сплеснув дерев'яним веслом десь неподалік: мабуть, хтось уже вирушив до причалу власним човном, поспішаючи повернутися до Києва (В. Шевчук).*

49. Поставте розділові знаки в конструкціях з прямою мовою: *Чого зажурився мій любий козак питає дівчина вродлива (Леся Українка). Мемет вдивлявся у море. Буде буря (М. Коцюбинський). Живися, кумонько, не погордуй, люба моя, припрошує Журавель (І. Франко). Прорізує тишу мамина окличка Синочок, мій дороженький!.. (В. Скуратівський).*

50. Прокоментуйте розділові знаки в поданому реченні: *Потім хмари застигли, перестали рухатися, і сторожке мовчання оволоділо небом і землею, потім кілька важких і лапятих дощових капель упали на круп коня, і раптом вони заскакали скрізь – по людях, по конях, по ріллі; прострочили раз, вдруге, згортаючи в груддя пилок, і линув дощ, рясний, веселий, благодатний, покотився туманом по степу (за Гр. Тютюнником).*

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Авраменко О. Українська мова: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Грамота, 2017. 160 с.
- Авраменко О., Борисюк Т., Почтаренко О. Українська мова: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Грамота, 2021. 192 с.
- Авраменко О., Тищенко О. Українська мова. Правопис у таблицях, тестові завдання. Київ: книголав, 2020. 200 с.
- Глазова О. П., Дика Н. М. Українська мова. Комплексне видання для підготовки до ЗНО та ДПА. Київ: Освіта, 2020. 320 с.
- Дудка О. О., Шевелева Л. А. Українська мова. Комплексний довідник. За новою програмою. 5–9 кл. Київ: Гімназія, 2019. 336 с.
- Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Генеза, 2017. 272 с.
- Заболотний О. В., Заболотний В. В. Українська мова: підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Генеза, 2021. 224 с.
- Заболотний О. В., Заболотний В. В. Український правопис – це доступно! Київ: Літера ЛТД, 2020. 272 с.
- Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: навчальний посібник. Київ: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
- Куриліна О. В., Земляна Г. І. Українська мова. Довідник, тестові завдання. Повний повторювальний курс, підготовка до ЗНО та державної підсумкової атестації. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2022.
- Український правопис. Київ : Наук. думка, 2019. 392 с.

ЗРАЗКИ МОВНИХ РОЗБОРІВ НА СПІВБЕСІДІ З УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Родзинкою фестивалю у Кам'янці-Подільському є те, що його проводять на території історичної фортеці (за О. Пасічник).

ФОНЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СЛОВА

1. Запишіть слово фонетичною транскрипцією.
2. Вкажіть кількість складів у слові.
3. Дайте характеристику кожного складу: відкритий чи закритий; наголошений чи ненаголошений.
4. Вкажіть кількість звуків та букв.
5. Дайте характеристику кожного звука в слові:
6. Голосні звуки характеризуйте так: наголошений чи ненаголошений.
7. Приголосні звуки характеризуйте так: дзвінкий, глухий чи сонорний; твердий чи м'який; подовжений (якщо таке трапляється).

ЗРАЗОК

1. [ф о р т é ц 'і]
2. 3 склади: *фор-те-ці*

3. Перший склад закритий, другий і третій склади відкриті; другий склад наголошений.

4. 7 звуків, 7 букв.

5–7. [ф] – приголосний, глухий, твердий.

[о] – голосний, ненаголошений

[р] – приголосний, сонорний, твердий.

[т] – приголосний, глухий, твердий.

[é] – голосний, наголошений.

[ц'] – приголосний, глухий, м'який.

[і] – голосний, ненаголошений.

МОРФЕМНИЙ АНАЛІЗ (РОЗБІР СЛОВА ЗА БУДОВОЮ)

1. Визначте закінчення (змінить слово).
2. Визначте основу слова.
3. Визначте корінь (доберіть споріднені слова).
4. Визначте префікс (якщо є)
5. Визначте суфікс(якщо є).

ЗРАЗОК

Проводять. Аналізоване слово – дієслово.

1. Форми: Проводять, проводиш, проводжу. Закінчення – *-ять*.
2. Основа – *провод'*.
3. Споріднені слова: *проведення, водити, переведений*. Корінь *-вод'*.
4. Префікс *про-*.
5. Суфікса немає.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ІМЕННИКА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Початкова форма (називний відмінок, однина).
4. Назва істоти чи неістоти.
5. Власна чи загальна назва.
6. З конкретним чи абстрактним значенням.
7. Збірний чи з речовинним значенням.
8. Число.
9. Рід.
10. Відміна.
11. Група відмінювання (для I і II відмін).
12. Відмінок.
13. Синтаксична функція в реченні.

ЗРАЗОК

Скільки душі вклав Тарас у цю справу (Р. Іваненко).

Душі – іменник, початкова форма *душа*, назва неістоти, загальна назва, з абстрактним значенням, однина, жіночий рід, І відміна, мішана група, родовий відмінок, додаток.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ПРИКМЕТНИКА

1. Слово в тексті (разом з іменником, від якого залежить).
2. Частина мови.
3. Початкова форма (називний відмінок, однина, чоловічий рід).
4. Розряд за значенням (якісний, відносний, присвійний).
5. Ступінь порівняння (для якісних прикметників).
6. Форма прикметника: коротка, повна.
7. Число.
8. Рід.
9. Відмінок.
10. Група тверда чи м'яка.
11. Синтаксична функція в реченні.

ЗРАЗОК

Ой, весела в нас зима, веселішої нема (М. Рильський).

Веселішої – прикметник, початкова форма *веселий*, якісний, вищий ступінь порівняння, повна форма, однина, жіночий рід, родовий відмінок, тверда група, означення.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЧИСЛІВНИКА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Початкова форма.
4. Розряд за значенням: кількісний (власне кількісний, дробовий, збірний, неозначено-кількісний) чи порядковий.
5. Група за будовою: простий, складний, складений.
6. Граматичні ознаки: відмінок, рід, число (якщо є).
7. Синтаксична функція в реченні.

ЗРАЗОК

Два брати-близнюки кохали одну дівчину (з легенди).

Два – числівник, початкова форма *два*, кількісний, власне кількісний, простий, називний відмінок, чоловічий рід, підмет.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЗАЙМЕННИКА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Початкова форма.
4. Розряд за співвідносністю з словами інших частин мови (іменником, прикметником, числівником).

5. Розряд за значенням: особовий, зворотний, присвійний, означальний, вказівний, питальний, відносний, заперечний, неозначений.
6. Граматичні ознаки: відмінок, особа, рід, число (якщо є).
7. Синтаксична функція в реченні.

ЗРАЗОК

За мої заслуги князь надгородив мене землями й лісами в Тухольщині
(І. Франко).

Мої – займенник, початкова форма *мій*, співвідносний з прикметником, присвійний, знахідний відмінок, множина, означення.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ДІЄСЛОВА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Початкова форма (неозначена форма дієслова)
4. Вид (доконаний чи недоконаний)
5. Перехідне чи неперехідне дієслово.
6. Стан (активний, пасивний, зворотно-середній, позастанове дієслово).
7. Спосіб (дійсний, наказовий, умовний).
8. Якщо дійсний спосіб, то час (теперішній, минулий, майбутній).
9. Якщо теперішній, майбутній час чи наказовий спосіб, то особа і число.
10. Якщо минулий час чи умовний спосіб, то число, а в однині ще й рід.
11. Дієвідміна.
12. Синтаксична функція в реченні.

ЗРАЗОК

За мої заслуги князь надгородив мене землями й лісами в Тухольщині
(І. Франко).

Нагородив – дієслово, початкова форма *нагородити*, доконаний вид, перехідне, активний стан, дійсний спосіб, минулий час, чоловічий рід, однина, II дієвідміна, присудок.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ДІЄПРИКМЕТНИКА

1. Слово в тексті.
2. Початкова форма.(чоловічий рід, однина, називний відмінок).
3. Вид (доконаний чи недоконаний).
4. Стан (активний чи пасивний).
5. Час.
6. Число.
7. Рід.
8. Відмінок.
9. Синтаксична функція у реченні.

ЗРАЗОК

Сонце геть-геть уже схилилося з полудня, коли тухольська громада по скінченій раді вертала до села (І. Франко).

(По) скінченій (раді) – дієприкметник, початкова форма *скінчений*, доконаний вид, пасивний стан, минулий час, однина, жіночий рід, місцевий відмінок, означення.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ДІЄПРИСЛІВНИКА

1. Слово в тексті.
2. Вид (доконаний чи недоконаний) .
3. Дієприслівник перехідний чи неперехідний.
4. Час.
5. Синтаксична роль у реченні.

ЗРАЗОК

Тугар Вовк і, не кажучи нікому ані слова, почав на горбі над Опором, будувати собі дім (І. Франко).

Кажучи – дієприслівник, недоконаний вид, перехідний, теперішній час, обставина.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ПРИСЛІВНИКА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Розряд за значенням (означальний: якісний, кількісний, способу дії чи обставинний: місця, часу, причини, мети).
4. Ступінь порівняння (для якісних, якщо є).
5. Особливості правопису.
6. Синтаксична функція у реченні.

ЗРАЗОК

Він ніби вгадав заповітне бажання моряків — швидше зустрітися з ріднею та друзями — і мчав прудко й невпинно (Л. Тендюк).

Швидше – прислівник, означальний, якісний, вищий ступінь порівняння, обставина.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ПРИЙМЕННИКА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Група за походженням: первинний, вторинний.
4. Група за будовою: простий, складний, складений.
5. З якою відмінковою формою вживається.

ЗРАЗОК

Дума думку чорногрудий у сніговій шапці дуб (О. Сісаренко).

У (шапці) – прийменник, первинний, простий, вживається з місцевим відмінком іменника.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР СПОЛУЧНИКА

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Група за походженням (первинний чи вторинний).
4. Група за будовою (простий, складний, складений).
5. Розряд за значенням: сурядний (єднальний, протиставний, розділовий); підрядний (часу, причини, умови, мети, допустовий, порівняльний, наслідковий).
6. Група за способом уживання: одиничний, повторювальний, парний.

ЗРАЗОК

А над нами теж отари – Хтось пасе небесні хмари (Г. Фалькович).

А – сполучник, первинний, простий, сурядний, протиставний, одиничний.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ЧАСТКИ

1. Слово в тексті.
2. Частина мови.
3. Група за походженням: первинна чи вторинна.
4. Функціональний різновид: формотворча, заперечна, стверджувальна, питальна, модальна, вказівна.
5. Функція частки (відповідно до функціонального різновиду).
6. Комунікативна функція (якщо є).

ЗРАЗОК

Біжать автобуси так само вчора й нині, А день – такий же синій, синій день... (Б. Тенета).

Же – частка, первинна, модальна (підсилювальна), модальна функція.

МОРФОЛОГІЧНИЙ РОЗБІР ВИГУКА

1. Група за походженням (первинний чи вторинний).
2. Розряд (емоційний, наказово-спонукальний, апелятивний).

ЗРАЗОК

О, заіскрять майбутні зорі, Жагуче ляже світлий шлях... (Д. Тась).

О – вигук, первинний, емоційний.

СИНТАКСИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Просте речення (предикативна частина складного речення)

За комунікативною метою (розповідне, питальне, спонукальне) – тільки для речення.

За будовою граматичної частини (двоскладне / односкладне).

Для односкладних визначається розряд (називне, безособове, означено-особове, узагальнено-особове, неозначено-особове).

За інтонацією (окличне, неокличне) – тільки для речення.

За наявністю всіх компонентів (повне / неповне).

За наявністю другорядних членів речення (поширене / непоширене).

За наявністю елементів ускладнення (ускладнене / неускладнене).

Окремо характеризується група підмета:

підмет (тип, якою частиною мови виражений)

означення (узгоджене / неузгоджене, якою частиною мови виражене);

група присудка:

присудок (тип, якою частиною мови виражений)

обставина (тип, якою частиною мови виражений)

додаток (прямий / непрямий, якою частиною мови виражений).

ЗРАЗОК

Від селища долинає гуркіт моторів (Б. Сушинський).

Речення розповідне, неокличне, просте, двоскладне, повне, поширене, неускладнене.

Група підмета: підмет *гуркіт* – простий, виражений іменником; означення *моторів* – неузгоджене, виражене іменником.

Група присудка: присудок *долинає* – простий дієслівний, виражений дієсловом; обставини *від селища* – місця, виражена іменником із прийменником.

СИНТАКСИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

За комунікативною метою (розповідне, питальне, спонукальне).

За інтонацією (окличне, неокличне).

Накресліть схему складного речення.

Сполучникове чи безсполучникове.

Сполучникове: складносурядне чи складнопідрядне, засоби зв'язку.

Складне безсполучникове: з однорідними (однотипними) / неоднорідними (неоднотипними) частинами.

Визначте характер семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами.

Складносурядне: з єднальним, з протиставним, з розділовим значенням.

Складнопідрядне двокомпонентне: визначте тип підрядної частини (означальне, з'ясувальне, обставинне).

Складнопідрядне багатоконпонентне: визначте кількість компонентів і вид підрядності (однорідна, неоднорідна, послідовна).

Складне з різними видами синтаксичного зв'язку: визначте кількість компонентів, види синтаксичного зв'язку та характер семантико-синтаксичних відношень між ними.

ЗРАЗОК

(1)Нарешті закохані умовляються зустрітись у Берліні, (2)куди, за маршрутом свого турне, вона має приїхати, (3)щоб дати концерт (В. Петров)

Речення складне, багатокомпонентне, сполучникове, складнопідрядне (з трьох частин) з послідовною підрядністю; засоби зв'язку: сполучне слово *куди*, сполучник підрядності *щоб*.

[... Берліні], **якому?** (куди ...), **з якою метою?** (щоб ...).

Кожна предикативна частина складного речення аналізується як просте речення:

Нарешті закохані умовляються зустрітись у Берліні – предикативна частина за типом двоскладного речення, повна, поширена, неускладнена.

Група підмета: підмет *закохані* – простий, виражений іменником (колишнім дієприкметником).

Група присудка: присудок *умовляються* – простий дієслівний, виражений дієсловом; обставини *нарешті* – часу, виражена прислівником; додаток *зустрітись* – непрямий, виражений дієсловом; обставина *у Берліні* – місця, виражена іменником із прийменником.

куди, за маршрутом свого турне, вона має приїхати – предикативна частина за типом двоскладного речення, повна, поширена, ускладнена вставленою конструкцією.

щоб дати концерт – предикативна частина за типом односкладного безособового речення, повна, поширена, неускладнена.